

DE VLAAMSE ARBEIDSMARKT: TRENDS EN VERWACHTINGEN

Hoofdstuk 2

Caroline Vermandere

1 *It's the economy...*

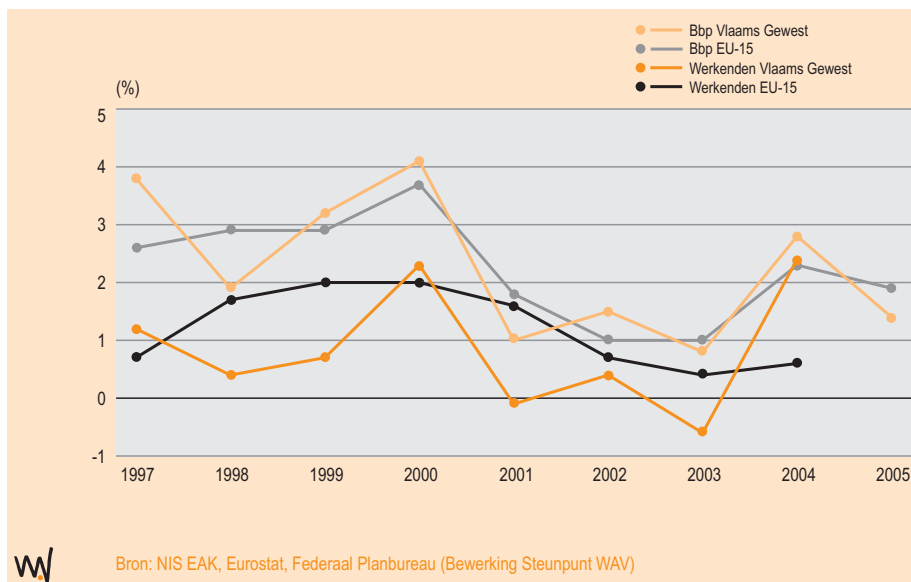
Nadat de eerste jaren van het nieuwe millennium te lijden hadden onder een kwakkelende economische groei, kan 2004 de banvloek eindelijk doorbreken en komen er voor het eerst sinds het recordjaar 2000 nog eens groeicijfers van meer dan 2% op het scorebord. De Belgische en Vlaamse economie groeien met respectievelijk 2,6% en 2,8%, wat nog een stuk beter is dan de eveneens opererende gemiddelde groei van EU-15 (2,3%). Dat de Belgische en Vlaamse economie krachtiger opleeft dan de Europese, mag niet verbazen. Op figuur 2.1 is duidelijk af te lezen dat de conjunctuurschommelingen in ons land meestal meer uitgesproken zijn dan gemiddeld in Europa.¹

Deze mooie groeiprestaties zijn goed nieuws voor de arbeidsmarkt. Opnieuw geldt dit meer voor de Vlaamse situatie dan voor de Europese. Figuur 2.1 illustreert de nadrukkelijke samenhang tussen economische groei en arbeidsmarkt in het Vlaams Gewest en gemiddeld voor EU-15. Tijdens de economisch magere periode 2001-2003 schommelde de groei van het aantal werkenden in het Vlaams Gewest rond het nulpunt, of was zelfs negatief. Op Europees niveau nam de groei van het aantal werkenden eveneens sterk af, maar het niveau kon zich handhaven en de groei bleef uit de negatieve cijfers. Wanneer het tij keert in 2004, blijft de reactie op de Vlaamse arbeidsmarkt niet uit en krijgt het aantal werkenden een fikse groeistoot. In Europa daarentegen blijft de groei van het aantal werkenden op een bescheiden niveau. Hiermee belanden we in een vergelijkbaar scenario als bij de economische heropleving van 2000. Ook toen kwam de Vlaamse groei van het aantal werkenden in één klap terug hoger uit dan de Europese, ook toen groeide het aantal werkenden in het Vlaams Gewest een jaar eerder een stuk trager dan gemiddeld in Europa.

¹ Omdat de cijferreeks voor EU-25 niet ver in de tijd teruggaat, maken we voor het Europese cijfer gebruik van de cijferreeks voor EU-15.

Figuur 2.1

Economische groei en evolutie van het aantal werkenden (Vlaams Gewest en EU-15; 1997-2005)

Met de werkzaamheidsgraden erbij krijgen we een iets ander verhaal. In 2000 kon het Vlaams Gewest met 63,5% werkenden nog vlot aansluiten bij de gemiddelde Europese werkzaamheidsgraad (63,2%). Vervolgens komen echter de drie jaren van mindere groei. In 2003 was de Vlaamse werkzaamheid gezakt tot 62,9%, terwijl het Europese gemiddelde nog beperkt kon toenemen tot 64,3%. In 2003 bedroeg het verschil tussen de Vlaamse en de Europese werkzaamheid dus al 1,4 procentpunten. Dan breekt het jaar 2004 aan, met een opmerkelijk gezondere economische omgeving. Het Vlaams Gewest kan hiervan optimaal profiteren en krikt haar werkzaamheidsgraad in de loop van het jaar op tot 64,3%. Gemiddeld kunnen de landen van de EU-15 de heropleving nog niet echt verzilveren, waardoor het aandeel werkenden in de bevolking op arbeidsleeftijd blijft hangen op 64,5%. Het Vlaams Gewest kan de geleidelijk opgebouwde achterstand ten opzichte van het Europese gemiddelde weer goedmaken.

Hfdst. 3

De werkgelegenheidscijfers ondersteunen dit verhaal. In de loop van 2004 neemt de jobgroei in België kwartaal na kwartaal toe. In het vierde kwartaal ligt het aantal jobs al 1,5% hoger dan een jaar voordien. Ook de raming voor de werkgelegenheid in het eerste kwartaal 2005 past nog in het plaatje: de groei zal er op jaarbasis om en bij de 1,6% bedragen. De sterkste motoren achter de werkgelegenheidsevolutie moeten we zoeken in de zakelijke diensten en de social profit. De zakelijke diensten, met onder meer de uitzendbranche, zijn als geen ander gevoelig voor conjuncturele heroplevingen. De sector kan bovendien, net als de social profit, profiteren van het succes

Hfdst. 5

van de dienstencheques. Dat de social profit een sterkhouder is van de werkgelegenheids groei, is mooi meegenomen in het licht van de hierboven vastgestelde gevoeligheid van de Vlaamse arbeidsmarkt voor conjunctuurschommelingen. De quartaire sector is minder afhankelijk van economische groei en vormt dus tot op zekere hoogte een buffer voor economische invloeden.

Hfdst. 4 De bijgekomen jobs en de toename van het aantal werkenden in 2004 hebben een verdere toename van het aantal niet-werkenden werkzoekenden (nwwz) in 2004-2005 niet kunnen verhinderen. Al sinds 2001 neemt het aantal nwwz jaar na jaar toe. Maar er is licht aan het eind van de tunnel. Het groeitempo van de werkloosheid is in 2005 al sterk afgezwakt ten opzichte van het jaar voordien. In oktober 2005 zakt het aantal nwwz zelfs voor het eerst opnieuw onder het niveau van het jaar voordien! Bovendien is de werkloosheidsstijging tussen 2004 en 2005 in belangrijke mate beïnvloed door een herziening van de reglementering, waarbij oudere werklozen en PWA-vrijgestelden zich blijvend beschikbaar moeten stellen voor de arbeidsmarkt.

Verontrustender is de vaststelling dat de groeivertraging van de werkloosheid zich niet laat zien bij de langdurig werkzoekenden. De verbetering van het economische klimaat en de arbeidsmarkt kunnen de structureel werklozen blijkbaar (nog) niet bereiken. Sinds de eeuwwisseling neemt het risico op langdurige werkloosheid voor elke nieuwe cohorte van ingestroomde werklozen jaar na jaar toe. Toch is het probleem niet voor alle groepen op de arbeidsmarkt even prangend. Het risico op langdurige werkloosheid is vooral reëel bij ouderen, laaggeschoolden en personen met een niet-Europese nationaliteit. Niet toevallig worden net deze groepen naar voor geschoven als de prioritaire doelgroepen van het Vlaamse arbeidsmarktbeleid in 2006.

Hfdst. 1

2 *Verkoop het vel van de beer niet te vroeg...*

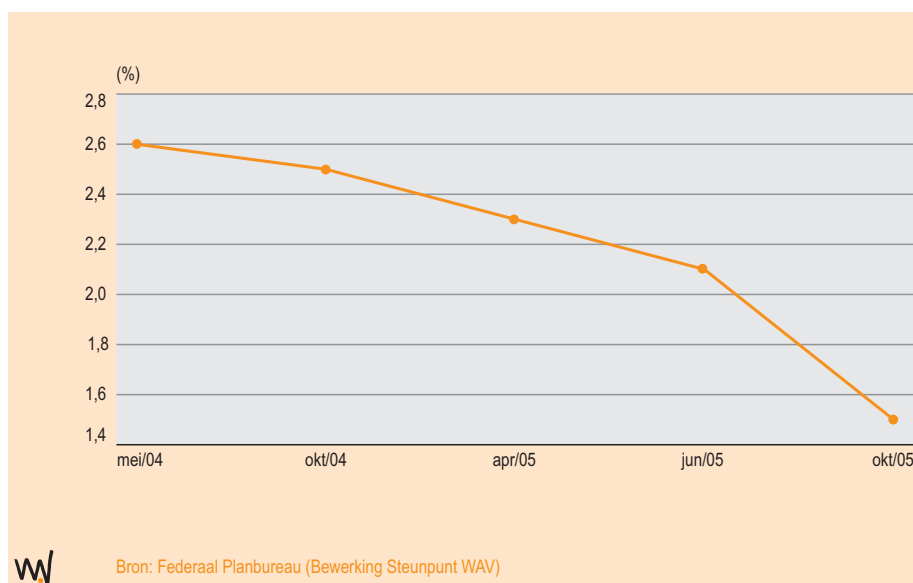
Stellen dat het opnieuw hoogtij is op de arbeidsmarkt, is misschien nog wat voorbarig. Het jaar 2004 heeft wel een mooie economische groei neergezet, maar de gemiddelde economische groei- verwachting voor 2005 werd al meermaals neerwaarts herzien.² Figuur 2.2 illustreert dit. Op de horizontale as vinden we de momenten waarop de groeiverwachtingen werden aangepast. In

2 Via 'www.steunpuntwav.be, cijfers, via bron: trendindicatoren' krijgt u een overzicht van de voornaamste conjunctuur-indicatoren voor België en het Vlaams Gewest. Het Steunpunt WAV werkt voor de meeste van die indicatoren met een voortschrijdend gemiddelde op jaarbasis, zodat ad hoc schommelingen grotendeels worden uitgezuiverd en de trend van de indicator in een oogopslag kan worden afgelezen.

mei 2004 werd nog uitgegaan van een economische groei van 2,6% voor 2005. Geregeld kwam er een herziening, waarvan de jongste in oktober 2005 geen hogere groei voorspelde dan 1,5%.³ Vanaf 2006 zou de economische groei wel weer hernemen, maar ook deze groeiraming werd ondertussen al eens neerwaarts bijgesteld. Momenteel wordt voor 2006 een groei van om en bij 2,3% verwacht. In de economische vooruitzichten 2005-2010 gaat het Federaal Planbureau ervan uit dat de Belgische economische groei vanaf 2007 opnieuw licht terugvalt en tot 2010 niet meer dan 2% zal bedragen (Federaal Planbureau, 2005).

Figuur 2.2

Gemiddelde economische groeiverwachting (België; 2005)

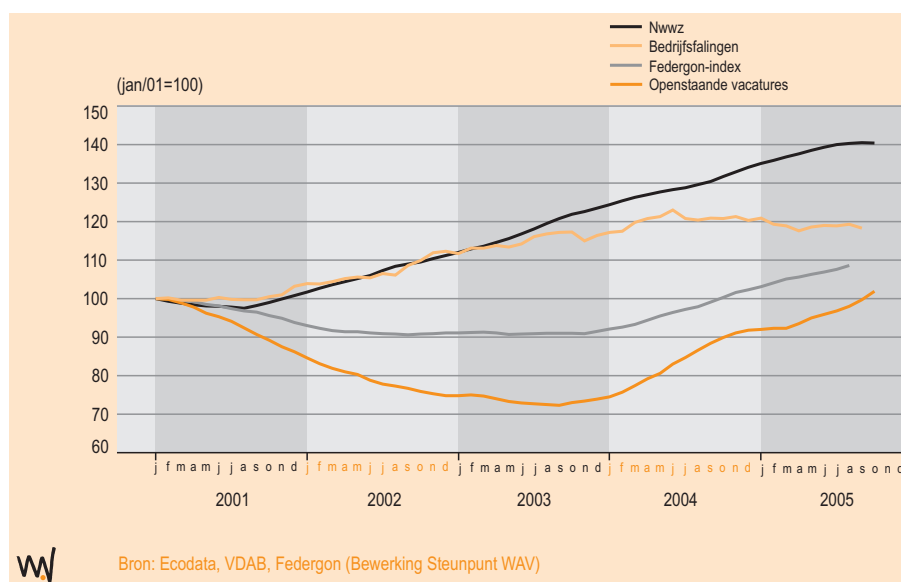
Voor de arbeidsmarkt zijn deze berichten over de aarzelende conjunctuur geen goed nieuws. Toch zijn er ook een aantal eerder optimistische conjunctuurindicatoren. Oktober 2005 bijvoorbeeld bracht een herstel van zowel het consumentenvertrouwen als de conjunctuurbarometer. Eén zwaluw maakt natuurlijk de lente nog niet en het is afwachten of het herstel zich in de verdere maanden kan doorzetten. Ook de meeste arbeidsmarktgerelateerde indicatoren hebben vertrouwen in de toekomst (figuur 2.3). De trend van de bedrijfsfalings heeft begin 2005 haar maximum bereikt en is sindsdien gestabiliseerd. De Federgon-index, die de uitzendactiviteit meet en op die manier als een indicator voor de stand van de conjunctuur functioneert, is in 2004

³ De groeiramingen gelden voor België, maar de economische groeiraming van APS voor het Vlaams Gewest spreekt eveneens over niet meer dan 1,4% in 2005.

al aan haar opmars begonnen en registreert ook in 2005 een steeds omvangrijkere uitzendactiviteit. Ook de trendlijn van de openstaande vacatures illustreert de hernieuwde recruiteringsactiviteit op de Vlaamse arbeidsmarkt. Het aantal vacatures neemt zelfs sterker toe dan het aantal nwwz, waarvan de trend de laatste maanden is gestabiliseerd. Vanaf het najaar 2005 duikt de trendlijn van de krapte (de verhouding van het aantal nwwz tot het aantal openstaande vacatures) voor het eerst sinds midden 2002 opnieuw onder de 6, wat erop duidt dat er minder dan 6 nwwz zijn per vacature. Het moet wel gezegd, dit kraptecijfer komt nog lang niet in de buurt van het kraptecijfer van 4 nwwz per vacature dat werd geregistreerd in het topjaar 2000.

Figuur 2.3

Trendlijn van de bedrijfsfalingen, nwwz en openstaande vacatures (Vlaams Gewest) en de uitzendactiviteit (België) (januari 2001 = 100)

3 *Het oude zwaard van Damocles*

De economische ontwikkelingen zijn niet de enige externe factor met verregaande implicaties voor het aantal werkenden op de Vlaamse arbeidsmarkt. Demografische veranderingen verlopen trager en zijn dus minder opvallend, maar de gevolgen zijn des te onherroepelijker. Zeker in het Vlaams Gewest hangt de vergrijzing ons als een zwaard van Damocles boven het hoofd. De

bevolkingsvooruitzichten tonen het duidelijk aan: de bevolking vergrijst, in het Vlaams Gewest zelfs in die mate dat de grijze druk toeneemt van 30 ouderen per 100 personen op arbeidsleeftijd in 2005 tot meer dan 50 in 2035 (Pelfrene, 2005). Een en ander heeft ook gevolgen voor het draagvlak van de sociale zekerheid. Zelfs bij (onrealistisch) hoge verwachtingen omtrent de toekomstige werkzaamheidsgraden, neemt het aantal niet-werkenden heel sterk toe in verhouding tot het aantal werkenden. Welke beleidsinspanningen er ook zullen gedaan worden om de werkzaamheid te verhogen, de demografische evolutie lijkt deze te achterhalen (Van Gils, 2002).

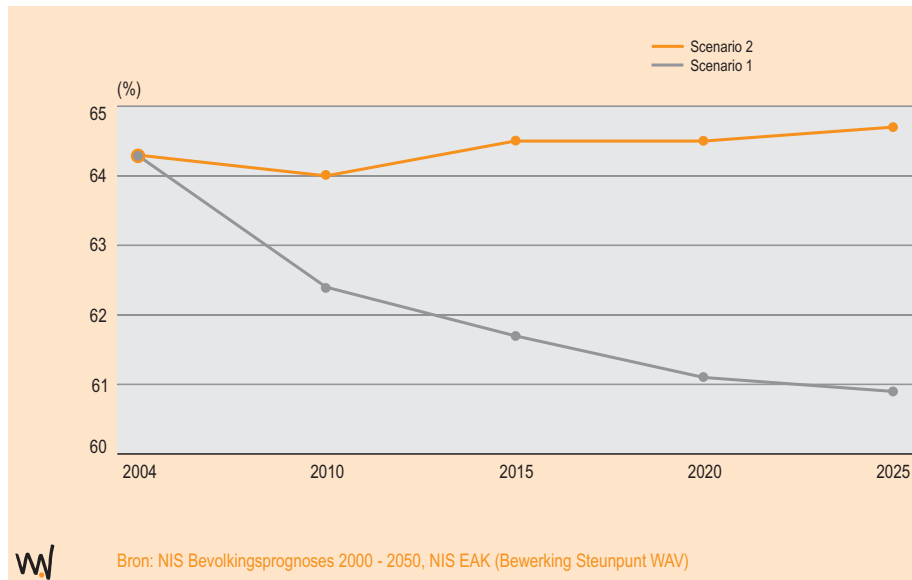
De vergelijking met een sluipend gif is snel gemaakt. Veroudering is immers niet alleen een zaak van 65-plussers. Ook binnen de bevolking op arbeidsleeftijd (15-64 jaar) eist het proces haar tol. De leeftijds piramide van de Vlaamse bevolking heeft in 2004 een dikke buik ter hoogte van de 35-49-jarigen. De bevolkingsprognoses tonen dat de dikbuikige piramide uit 2004 transformeert naar rondborstig (50-64-jarigen) in 2020. Of: in 2020 zal de (beperkt werkzame) groep 50-64-jarigen veel zwaarder doorwegen in het globale plaatje, dit ten koste van de (zeer werkzame) groep 35-49-jarigen. Mocht de vergrijzing de enige factor met invloed op de werkzaamheid zijn, dan zou dit proces per saldo leiden tot een daling van de werkzaamheidsgraad in de totale bevolking op arbeidsleeftijd. Niet voor niets vormt het verhogen van de werkzaamheid in deze oudste leeftijdscategorie dé prioriteit van het huidige beleid. Het recent afgesloten Generatiepact is hiervan de kroongetuige.

Scenario 1: veroudering

Om het vergrijzingseffect op de Vlaamse werkzaamheidsgraad af te zonderen, gaan we even uit van het (louter theoretische) scenario dat de werkzaamheidsgraad in elke 5-jarige leeftijdsgroep (15-19, 20-24, 25-29,...) bevriest op het niveau van 2004. De populatie laten we evolueren volgens de meest recente bevolkingsvooruitzichten van het NIS (NIS, 2001). De stippellijn in figuur 2.4 illustreert hoe ingrijpend de gevolgen van de veroudering zouden zijn op de werkzaamheidsgraad in Vlaanderen. Het aandeel werkenden zou in de loop van de komende jaren dalen van 64,3% in 2004 naar 61,1% in 2020. Daarna is het verouderingseffect op de bevolking op arbeidsleeftijd zo goed als uitgespeeld en stabiliseert de werkzaamheidsgraad op dit niveau.

Figuur 2.4

Evolutie van de werkzaamheidsgraad volgens scenario 1 (veroudering) en scenario 2 (veroudering én vervrouwelijking) (Vlaams Gewest; 2004-2025)

Scenario 2: veroudering én vervrouwelijking

Gelukkig hoeft het zover niet te komen. Dezelfde babyboomgeneratie die nu aan het vergrijzen is, is immers ook de spil van die andere grote maatschappelijke ontwikkeling: de deelname van vrouwen aan de arbeidsmarkt. Deze generatie is de eerste van een lange rij generaties met telkens meer vrouwen die buitenshuis gingen werken én zelfs na de geboorte van de kinderen aan de slag bleven. Deze evolutie heeft een opwaarts effect op de vrouwelijke én globale werkzaamheidsgraad in het Vlaams Gewest.

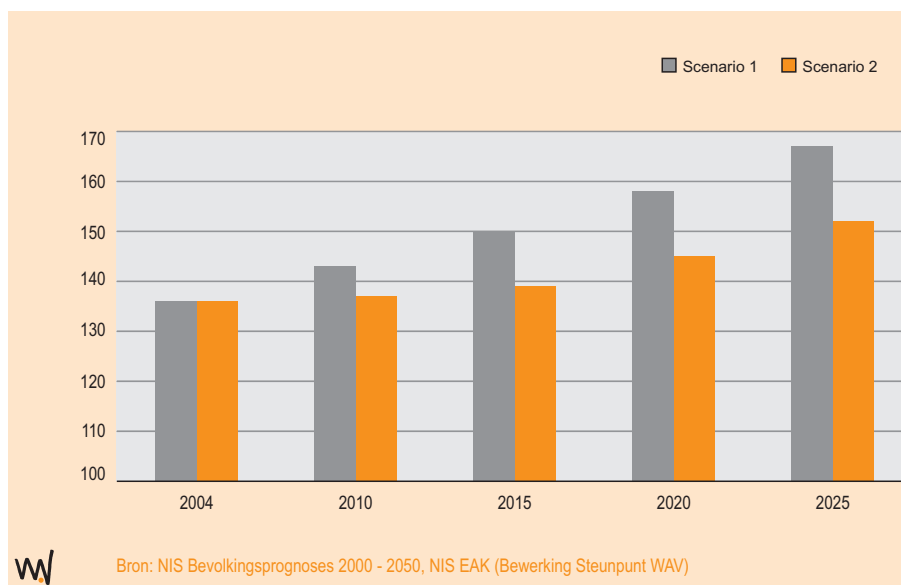
We brengen de cohortegewijze toename van de werkzaamheid in beeld in een tweede scenario. Voor elke 5-jarige cohorte bevrozen we het procentuele verschil tussen de werkzaamheidsgraad in 1999 en de werkzaamheidsgraad in 2004. Aldus maken we de (opnieuw louter theoretische) veronderstelling dat elke nieuwe generatie vrouwen dezelfde werkzaamheidsevolutie volgt als haar voorgangsters (zij het natuurlijk op een hoger niveau).⁴ Voor de werkzaamheidsgraad van de mannen behouden we de evolutie zoals in scenario 1.

⁴ De cijfermatige uitwerking van deze veronderstelling vindt u in de methodologische bijlage op www.steunpuntwav.be, publicaties.

De volle lijn op figuur 2.4 illustreert het resultaat van deze oefening. De lijn is de som van het verouderings- en het vervrouwelijkingseffect en toont duidelijk hoe de toenemende arbeidsdeelname van de vrouwen de gevolgen van de veroudering heeft kunnen overcompenseren. Enkel tussen 2004 en 2010, wanneer de vergrijzing zich het hardst laat voelen, kan de vervrouwelijking het neerwaartse effect van de veroudering niet helemaal neutraliseren. Vanaf 2010 spreken we niet langer over een dalende werkzaamheidsgraad, maar integendeel over een gestage toename tot bijna 65% in 2025. We benadrukken dat dit cijfer enkel het effect van vergrijzing en vervrouwelijking meet. Andere factoren, zoals beleidsmaatregelen om de arbeidsdeelname te stimuleren, of het effect van toenemende scholarisatie op de werkzaamheid, zijn in dit cijfer niet verwerkt. Toch is euforie hier niet op z'n plaats. De vervrouwelijking mag dan wel een positieve invloed hebben op de werkzaamheidsgraad, de neerwaartse trend van het *aantal* werkenden is onstuitbaar.

Figuur 2.5

Evolutie van de afhankelijkheidsgraad volgens scenario 1 (veroudering) en scenario 2 (veroudering én vervrouwelijking) (Vlaams Gewest; 2004-2025)

Na 2020 is de babyboomgeneratie de pensioenleeftijd voorbij en het effect ervan op de arbeidsmarkt uitgespeeld. Voortaan bepaalt deze generatie eerder het debat over de financiering van onze welvaartsstaat dan het arbeidsmarktdebat. Figuur 2.5 toont de evolutie van de afhankelijkheidsgraad, de verhouding tussen het aantal niet-werkenden en het aantal werkenden in de be-

volking, in de hierboven beschreven scenario's. Opnieuw benadrukken we dat andere invloedrijke factoren niet in de analyse zijn opgenomen. In 2004 zijn er in het Vlaams Gewest 136 niet-werkende personen per 100 werkenden. De veroudering doet deze ongunstige verhouding pijlsnel toenemen. Vanaf 2015 zouden er voor elke 100 werkenden al 150 niet-werkenden zijn en in 2025 heeft de vergrijzing de ratio al doen oplopen tot 175. Dit doemscenario zal zich gelukkig niet voltrekken. Ook hier kan de vervrouwelijking op de arbeidsmarkt de scherpste kantjes bijvullen: de eerste jaren blijft de afhankelijkheidsratio zelfs vrij stabiel. Vanaf 2015 gaat de verhouding echter onverbiddelijk de hoogte in. In 2015 wordt de kaap van 140 niet-werkenden per 100 werkenden nog net niet gerond, maar in 2020 is de psychologische drempel al ruimschoots overschreden en in 2025 staan er volgens scenario 2 tegenover elke 100 werkenden maar liefst 152 niet-werkende personen.

De beleidsinspanningen ter verhoging van de werkzaamheid lijken niet te kunnen vermijden dat de steunpilaar voor de sociale zekerheid (de werkende groep) verder afslankt. De groei van de steunafhankelijke groep (de niet-werkenden) daarentegen gaat onverminderd verder. De vraag die we ons in 2002 al stelden, of alleen arbeid in de toekomst zal kunnen blijven instaan voor de financiering van de sociale zekerheid (Van Gils, 2002) heeft aan relevantie nog niet ingeboet.

Bibliografie

- Federaal Planbureau (2005). *Economische vooruitzichten 2005-2010*. Brussel.
- Ministerie van de Vlaamse Gemeenschap ESF-Agentschap, Administratie Werkgelegenheid en Steunpunt WAV (2005), *Genderzakboekje. Zij en hij op de arbeidsmarkt. Editie 2005*. Brussel.
- NIS (2001). *Mathematische Demografie. Bevolkingsvoorzichten per arrondissement 2000-2050*. Brussel.
- Pelfrene, E. (2005). *Ontgroening en vergrijzing in Vlaanderen 1990-2050*. *Stativaria* 36, oktober 2005.
- Van Gils, S. (2002). *Werkzaam Vlaanderen in de toekomst. Draagvlak wordt hellend vlak*. In Steunpunt WAV SSA, *Reeks De arbeidsmarkt in Vlaanderen, Jaarboek, editie 2002*. Leuven.

Cijferbijlage: www.steunpuntwav.be, publicaties

Methodologie: www.steunpuntwav.be, publicaties